

МАКЕДОНСКИ ДУХОВЕН НЕПОКОР

По повод 40 години од возобновувањето на Охридската архиепископија во лицето на Македонската православна црква и 240 години од нејзиното укинување во 1767 година, се осврнуваме на трновитиот пат на нашата Црква, која преживеа и сè уште доживува многу црни премрежија, кои се предизвикани од домашни одродници и од странски пропагатори.

Во тоа вековито опстојување се менувале многу странски пропагандни политики, но благодарение на вербата на македонскиот народ и на православните верници, МПЦ успеала да се издигне од пепелта и да продолжи со својата мисија, која на овие простори ја донел Свети Павле, а Свети Климент Охридски го продолжил неговото дело и верата кон Исус Христос, еднородниот жив Бог, чие распетие значи светлина за македонската нација и нејзината долговековна историја.

ТИТУЛИТЕ НА ПОГЛАВАРИТЕ НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА

Подготвил: Кокан СТОЈЧЕВ

За овој фелтон се користени материјали од истражувањата на проф. д-р Јован Белчовски, објавени во книгата "Охридска архиепископија од основањето до забраната на нејзината дејност - 1767 г." Исто така, користени се и истражувањата на проф. д-р Александар Трајановски, објавени во книгата "Црковната организација во Македонија и движењето за возобновување на Охридската архиепископија од крајот на XVIII век до основањето на ВМРО".

ГРАНИЦИТЕ НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА ОД ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XV ВЕК ДО СРЕДИНАТА НА XVI ВЕК

Подобрите познавачи на оваа проблематика сметаат дека укинувањето на Охридската архиепископија или на Охридска патријаршија произлегува од вековната желба на Цариградската патријаршија да ги преземе под свое владение епархиите на Архиепископијата. Но, всушност постојат многу подлабоки причини, кои се кријат во силните влијанија на т.н. грчка струја во Вселенската патријаршија, која сакала да го преземе лидерството во црковниот двор. Со тоа не само што би се избришале македонските национални корени, туку ќе се пресечело и стеблото на македонскиот народ, кој поробен во Османлиската империја наоѓа свое национално и просветителско прибежиште во Охридската патријаршија.

Првите податоци за оваа акција на грчките фанариоти потекнуваат од XVI век, кога Грците пројавиле силно чувство на омраза кон староцрковните македонски икони, богослужбата и воопшто кон писмото, културата и јазикот, кои наоѓале духовна потпора во Руската православна црква.

Поради ова, во текот на наредните два века Грците почнале силна пропагандна војна, која била поткрепена со солидна финансиска база. Така, на пример, во овој период Грците ги елинизирале светогорските манастири: "Иверскиот", "Филотеј", "Свети Павел" и други. Во контекст на ова, во 1711 година, манастирот "Хиландар" бил должен 12.000 гроша, а шест години подоцна долгот се зголемил на 37.000 гроша.

СПЕЦИЈАЛНИ ОДНОСИ

За време на османлиското владеење градот Охрид останал да биде црковна и духовна престолнина на македонскиот народ. На почетокот Османлиите не ја нарушувале автокефалноста на Охридската архиепископија, бидејќи сметале дека христијанството претставува вера, чиј извор го барале во светата книга Библијата. Ваквиот став на цариградската Порта бил задржан одредено време, но подоцна, со паѓањето на Цариград, се

променила положбата на Архиепископијата. Османлиите воспоставиле специјални односи со Вселенската патријаршија, а потоа со другите црковни институции во Империјата. Во согласност со тоа, Портата во Охрид имала свој претставник - кадија кој, меѓу другото, имал задача да биде посредник меѓу Архиепископијата и османлиската централна власт. За време на изборот на нов архиепископ или хиротонија на епархиски старешина (епископ или митрополит), со посредство на кадијата се издавал акт - берат за посочениот востолитен архиепископ. Истовремено постојано се зголемувал подарокот (пешкеш), кој бил наменет за султанот. За време на османлиското владеење често се менувале границите на Охридската архиепископија, особено по укинувањето на Трновската и на Пеќската патријаршија. На почетокот на XV век (околу 1410 година), границата на Охридската архиепископија на запад почувала од Јадранскиот брег (под градот Драч, чиј дел во 1401 година бил под власт на Венеција), а на југ до Валона и Валонскиот залив. Југозападно границата минувала по реката Војуса и кон градот Гребен, потоа таа се движела по течението на реката Бистрица (над Сервија и Бер), преку Солунското поле по Воден и Ениџе-Вардар одеа по реката Вардар; по Беласица на север минувала по реката Струма до Земен. Оттаму на запад се протегала по Коњавска Планина и долж по течението на реката Морава, Скопска Црна Гора и Шар Планина, а на југ се спуштала над Дебар и преку Албанија.

Подоцна настанале одредени проширувања на север, кога по реката Струма со градот Разлог, границата доаѓала до реката Места. По гребените на планината Рила и на Искар Планина, границата се движела кон Ихтиманскиот премин на Стара Планина и западно од Враца излегувала на реката Дунав. По Флорентинскиот собор (1439 година), дицезата на Охридската архиепископија се проширила на другата страна од реката Дунав, во некои територии на подножјето на Карпатите и околу изворите на реките Серат и Прут во денешна Романија.

ОТПЕЧАТОК НА МУЗЕЈСКИОТ ПЕЧАТ НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА ОД 1516 ГОДИНА

ПИСМОТО НА ПАТРИЈАРХОТ ГАВРИЛ

Употребата на етничко-црковните термини: Македонија, македонски верници (паства), македонско-охридска епархија, архиепископија, патријаршија, епископија, митрополија, охридски или македонски архиепископ, епископ, митрополит, архимандрит и слични именувања во македонско црковно националната историја досега не е целосно обработена. Во османлискиот период од историјата на Охридската архиепископија, нејзините поглавари најчесто се спомнуваат или се титулираат како архиепископи, а епархиските старешини како епископи или митрополити.

Во втората половина на XVI век архиепископот Пајсиј ја спомнува Охридската архиепископија како патријаршија. Паралелно со тоа, во овој период во титулирањето на поглаварите на Охридската архиепископија како архиепископи и нивното именување како патријаршии, кога се набројувале или се наведувале имињата на народите, кои се наоѓале под јурисдикција на нашата црква, се среќаваат термините Македонија и Македонци, кои во текот на тоа време, од историско-географски карактер поприимале етничка содржина. На пример, во официјалниот документ - писмо на архиепископот Гаврил до надвојводата Фердинанд, потпишано на 8 октомври 1587 година во Инсбрук, тој се декларирал како Гаврил, "по Божја милост Архиепископ и Патријарх на Патријаршијата потврдена од царот Јустинијан".

Според Кодексот на Охридската архиепископија, во периодот од летото 1560 година до летото 1767 година, таа имала 10 митрополи и 10 епископи под своја дијецеза.

Во потписот на "патрикот" Игнатиј од летото 1560 година може да се прочита следново: "Патријарх Игнатиј на Прва Јустинијана во Охрид". Охридските архиепископи Мелетиј I, Харитон, Атанасиј II, исто така, често ја употребувале титулата патријарх. Во контекст на ова, титулирањето на архиепископот Харитон било од големо значење за македонската црковна и национална историја, бидејќи во периодот од 1643 до 1664 година, тој испратил до руските цареви и патријарси повеќе од 14 грамоти, во кои тој се потпишувал со: "Харитон, по Божја милост Архиепископ на Јустинијана Прима во Охрид, Патријарх на Македонија, Србија, Бугарија, Албанија, на Запад и на други области".

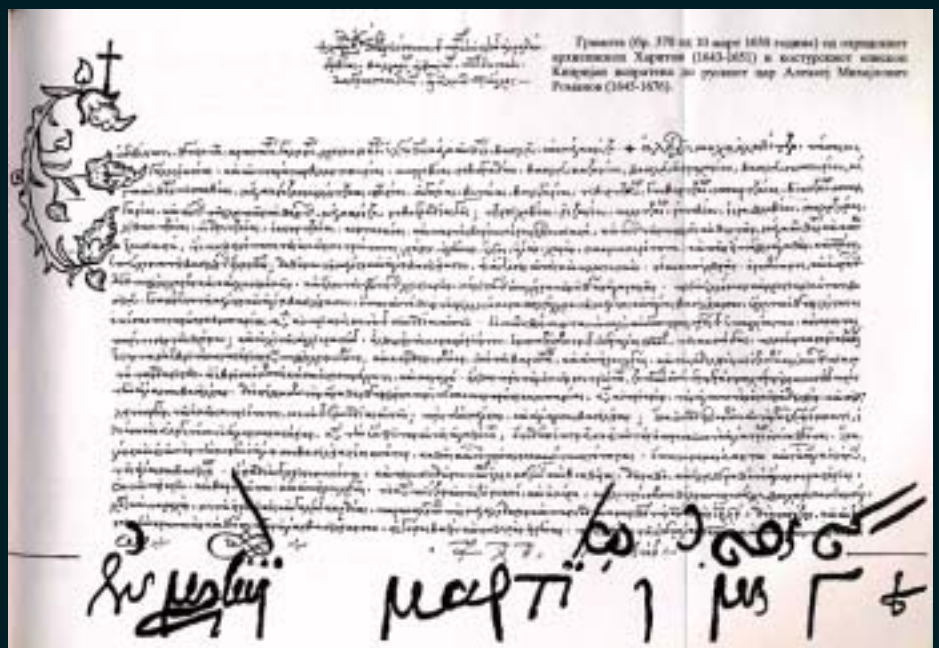
На друго место се сретнува неговото име: "Харитон, по Божја милост Архиепископ на Јустинијана Прима од Охрид, на цела Бугарија, Албанија, на Западен Понт и на Втора Македонија".

БОРБИ ЗА ПРЕВЛАСТ

Во XVII и во XVIII век поделеноста во православниот свет била голема, поради што настанале силни внатрешни превирања, кои се одразувале врз единството на православните автокефални цркви. На Одринскиот црковен собор (мај 1697 година), во официјалниот акт на Цариградската патријаршија било истакнато дека Охридската, Пејската и Кипарската црква се "почитувани трој-

ца", каде суштествувале еднакви закони и "благопроизведените четворица патријарси", односно авторитетно меѓусебно соработувале и се уважувале поглаварите на Цариградската патријаршија со оние од Охридската и од Кипарската архиепископија, како и со Пејската патријаршија. Покрај ова, во соборните акти поглаварите на спомнатите автокефални архиепископии се обврзувале во иднина да учествуваат во ублажувањето на расходите на Цариградската патријаршија. На крајот од актот дури имало факт со кој се фрлало анатема врз идните вселенски патријарси, ако ги нарушувале правата и слободите на провинциските православни цркви (Пејската патријаршија, Охридската архиепископија и Кипарската архиепископија) и дека "разновидноста на црковните престоли воопшто не пречела тие да се во единство и да се управуваат од своите области". Набрзо, со осиромашувањето на македонскиот народ и нејзините верници односите меѓу Цариградската патријаршија и Охридската архиепископија почнале да се нарушуваат. Со текот на времето се зголемувале даноците и долговите, поради што се влошувала положбата на Охридската архиепископија. Користејќи ги ваквите односи Цариградската патријаршија почнала да забранува да се употребува титулата "блаженејшиј", да не се потпишуваат актите со зелено мастило, да не се носи митра за време на богослужби итн.

Датумот 24 октомври 1676 година е еден од најцрните датуми од црковната историја на Охридската архиепископија. Имено, на тој датум бил сменет архиепископот Теофан, кого го наклеветиле седум прогрчки владици (костурскиот митрополит Давид, сисанскиот Леонтиј, гребенскиот Панкратиј, воденскиот Парте-

"Со оваа моја доброволна и неизнудена оставка, јас долупотпишаниот, изјавувам дека поради неможности да ги средам и да ги задоволам потребите на Охридската архиепископија, кои се јавија една по друга, пред нас и во нашево време, и им дадоа не мал повод на злодејците да го нападнаат името на Архиепископијата и да ја оштетуваат, и да ја навредуваат митрополитите потчинети на Охридската архиепископија и нејзината бедна раја, и така, бидејќи не може понатаму да се спаси од нивните раце тамошната страна и целиот христијански род, освен преку уништување на Архиепископијата, освен од мојата поранешна Пелагониска епархија (која уште ја имам, додека сум жив за своја прехрана и за задоволување на своите потреби). При таква согласност со моите собраќа, светите архијереји, се направи и оваа моја доброволна и неизнудена оставка, која треба да се внесе во светиот Кодекс на великата Христова црква (и во оној на блаженејшиот ерусалимски патријарх г. Партениј), 16 јануари 1767 година.

Охридски Арсениј ветува"

ниј, струмичкиот Максим, мегленскиот Никодим и преспанскиот Козма), при што Вселенскиот патријарх на престолот го донел софискиот митрополит Мелетиј, со што почнало да се дели црковното ткиво на Охридската архиепископија, при што владиците и свештенството се делеле на фанариоти и на автохтонисти.

Двете спротивставени партии во однос на Охридската архиепископија речиси половина век се бореле за превласт.

УКИНУВАЊЕ НА ЦРКВАТА

Во времето на архиепископот Јоасаф (1719-1745), кој цели 26 години успешно управувал со Охридската архиепископија, фанариотската струја доживела тежок пораз. Поради тоа, Цариградската патријаршија се обидувала преку интриги да ја поткупува Високата порта, со цел да им зададе дефинитивен удар на автохтоната струја и на нејзините следбеници во Архиепископијата. На пример, во 1737 година, фанариотскиот службеник во Високата порта Иван Ипсиланти - Постариот, ги обвинил охридските архиепископи дека се во служба на австриските власти и дека се нивните шпиони. Овој клеветник се надевал дека со ова ќе ѝ бидат одземени епархиите на Охридската архиепископија.

Во контекст на ова, на следниците на архиепископот Јоасаф, како поглавари, ја немале таа способност, мудрост и енергичност да ја заштитат Охридската архиепископија од фанариотските следбеници.

Во тој период Цариградската патријаршија со архијерејите на Охридската архиепископија, кои биле со грчка провиниенција (националност) интензивно вршеле притисок врз работата на Архиепископијата, со цел да ѝ ја одземаат нејзината автокефалност. Овој напад придонел во одредени епархии да се устоличуваат т.н. грчки архијереји. На пример, митрополитот Хрисант (автономист), во 1756 година, бил симнат од тронот на Костурската митрополија, а на негово место бил поставен фанариотскиот кандидат Ефтимј. Во 1761 година Хрисант успеал да се врати на тронот, но во 1764 година бил симнат од страна на фанариотскиот претставник Ефтимј. По затворањето на архиепископот Кирил, во мај 1763 година, цариградскиот Вселенски патријарх Јоаникој III Караџа се обидел на тронот на Охридската архиепископија неканонски да го постави својот пријател иеромонахот Аниниј, но

тој обид не успеал поради тоа што хиротонијата била неканонска. За сметка на ова автонохистите успеале по нормален канонски ред за архиепископ да го постават митрополитот Арсениј, кој бил Македонец од Охрид, од познатото семејство Беласачеви. Тоа било последната победа на автонохистите. Поразот ги натерал фанариотите да преземат друга тактика, односно почнале преку Цариградската патријаршија во епархиите на Охридската архиепископија да поставуваат грчки владици и поглавари.

Амбициозниот вселенски патријарх Самуил Ханџера (24.5.1763-5.11.1768) успеал да воспостави цврста позиција во Костурската митрополија. Но, покрај него на фанариотската страна биле придобиеени воденскиот митрополит Герман, струмичкиот Ананиј, гребенскиот Григориј, сисанскиот Никифор и некои охридски првенци - фанариоти: Бујар Лигдо, Нејко

ПЕЧАТОТ НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА ОД 8 ОКТОМВРИ 1587 ГОДИНА

Челеби, Стамче-беј и Маленко-беј, кои ги спомнува и Григор Прличев во познатата песна "Во илјада седумстотини и шеесет и второ лето". Есента 1766 година, спомнатите фанариоти и митрополити ги повикал Вселенскиот патријарх во Цариград, каде што под притисок на патријархот и на петтемина фанариотски настроени владици, на 16 јануари 1767 година, Арсениј бил принуден да го потпише т.н. доброволен акт (поднел писмен отказ) за оставка од архиепископскиот трон, која подоцна била искористена за Високата порта со ираде да ја укине Охридската архиепископија и нејзините епархии да ѝ ги додели на владение на Цариградската патријаршија.

(продолжува)